

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

262

Efektywność – konceptualizacja i uwarunkowania

Redaktorzy naukowi

Tadeusz Dudycz

Grażyna Osbert-Pociecha

Bogumiła Brycz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wojciech Dyduch, Aldona Frączkiewicz-Wronka,
Dagmara Lewicka, Gabriel Łasiński, Elżbieta Mączyńska,
Krystyna Poznańska, Maria Sierpińska, Elżbieta Skrzypek,
Henryk Sobolewski, Agnieszka Sopińska, Grzegorz Urbanek

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-254-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Piotr Bartkowiak, Przemysław Niewiadomski: Efektywne zarządzanie firmą rodzinną – kompetencyjne wyzwania sukcesji.....	11
Tomasz Bieliński: Polityka państw w zakresie preferowanych kierunków studiów a wspieranie innowacyjności gospodarki	25
Agnieszka Bukowska-Piestrzyńska: System obsługi klienta jako czynnik konkurencyjności (na przykładzie gabinetu stomatologicznego).....	35
Piotr Chojnacki: Problemy zrównoważonego rozwoju w Polsce w kontekście efektywnego wykorzystania zasobów	53
Filip Chybalski: Problem racjonalności w decyzjach emerytalnych. Rozważania teoretyczne.....	64
Agnieszka Dejnaka: Innovative methods of brand creation on the market and their effectiveness	76
Wojciech Dyduch: Współczesne dylematy zarządzania pomiarem efektywności organizacyjnej	86
Adam Dzikowski: Metody jakościowe w zarządzaniu wiedzą i ocenie kapitału intelektualnego.....	96
Bartłomiej J. Gabryś: Metodyka pomiaru efektywności przedsiębiorczych organizacji: wprowadzenie do problematyki.....	110
Katarzyna Gajek, Wojciech Idzikowski: Koncepcja kompleksowej oferty szkoleniowej doskonalenia kapitału intelektualnego w organizacji	118
Beata Glinkowska: Kompetencje pracownika a efektywność organizacji	126
Barbara Kamińska: Uwarunkowania zarządzania wiedzą w małych i średnich przedsiębiorstwach.....	134
Alicja Karaś-Doniec: Efekty działalności podmiotów sztuk scenicznych w gospodarce lokalnej. Ujęcie ekonomiczne i organizacyjne	148
Janusz Kornecki: Efektywność usługi proinnowacyjnej realizowanej w ramach projektu systemowego Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości	166
Magdalena Kozera: Kapitał intelektualny w rolnictwie – zrozumieć, zmierzyć, zastosować	177
Grażyna Kozuń-Cieślak: Efektywność wydatków publicznych na ochronę zdrowia w krajach Unii Europejskiej	188
Stanisław Lewiński vel Iwański, Monika Kotowska: Wspólny rynek europejski a możliwości rozwojowe polskich przedsiębiorstw	202
Gabriel Łasiński, Piotr Głowicki: Uwarunkowania metodyczno-organizacyjne pracy grupowej w przedsiębiorstwach.....	211

Magdalena Majowska: W kierunku maksymalizacji efektywności organizacji – perspektywa uniwersalistyczna, sytuacyjna i instytucjonalna.....	221
Anna Matras-Bolibok: Efektywność współpracy przedsiębiorstw w zakresie działalności innowacyjnej.....	232
Aneta Michalak: Efektywność jako kryterium wyboru modeli finansowania inwestycji rozwojowych w górnictwie	241
Adam Nalepka: Efekty gospodarowania gminnym zasobem nieruchomości i możliwości ich powiększenia	261
Grażyna Osbert-Pociecha: Ograniczanie złożoności jako uwarunkowanie osiągnięcia efektywności organizacji	277
Marzena Papiernik-Wojdera: Koncepcja zrównoważonego wzrostu a zarządzanie efektywnością przedsiębiorstwa.....	293
Witold Rekuć, Leopold Szczurowski: Elastyczność procesów biznesowych jako czynnik zdolności adaptacyjnych organizacji.....	305
Elżbieta Skrzypek: Efektywność ekonomiczna jako ważny czynnik sukcesu organizacji.....	313
Halina Sobocka-Szczapa: Efektywność aktywnych programów rynku pracy	326
Henryk Sobolewski: Wybrane aspekty strukturalne alokacji własności prywatyzowanych przedsiębiorstw	341
Janusz Strużyna: Efektywność ewoluującej organizacji.....	356
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz: Bilans wartości niematerialnych jako narzędzie pomiaru, raportowania i doskonalenia kapitału intelektualnego w organizacji opartej na wiedzy	366
Leopold Szczurowski, Witold Rekuć: Aspekty efektywności systemu ocen działalności naukowej jednostki podstawowej szkoły wyższej.....	388
Ewa Szkic-Czech: Outsourcing informacji społeczno-gospodarczej uwarunkowaniem skuteczności procesów biznesowych	401
Aldona Uziębło: Efektywność funkcjonowania organizacji <i>non profit</i> na przykładzie Fundacji Hospicyjnej. Studium przypadku	416
Krzysztof Zymonik: Efektywność działań w zakresie odpowiedzialności za bezpieczeństwo produktu.....	432
Zofia Zymonik: Koszty jakości jako miara efektywności działań w przedsiębiorstwie	440
Beata Zyznarska-Dworczak: Możliwości wykorzystania benchmarkingu do obiektywnej oceny efektywności procesów i przedsięwzięć rozwojowych w działalności gospodarczej	448

Summaries

Piotr Bartkowiak, Przemysław Niewiadomski: Effective management of family business – competence challenges of succession.....	24
Tomasz Bieliński: Educational policy regarding preferred fields of tertiary education and its impact on the most innovative sectors of economy.....	34
Agnieszka Bukowska-Piestrzyńska: The customer service system as a competitive factor (on the example of a dentist's surgery).....	52
Piotr Chojnacki: Problems of sustainable development in Poland in the context of resources effective using	63
Filip Chybalski: Rationality in pension decisions. Some theoretical considerations.....	75
Agnieszka Dejnaka: Innowacyjne metody kreowania marki na rynku a ich efektywność	85
Wojciech Dyduch: Contemporary dilemmas in the management of organizational performance measurement.....	95
Adam Dzikowski: Qualitative methods in knowledge management and intellectual capital assessment	109
Bartłomiej J. Gabryś: Methodology of performance measurement in entrepreneurial organizations: introduction.....	117
Katarzyna Gajek, Wojciech Idzikowski: Company University – conception of complex training offer of intellectual capital improvement in contemporary organisation	125
Beata Glinkowska: Employee competencies and organizational effectiveness	133
Barbara Kamińska: Determinants of knowledge management in small and medium-sized enterprises	147
Alicja Karaś-Doniec: Effects of activity of performing arts in local economy. Organizational and economic aspects.....	165
Janusz Kornecki: Effectiveness of pro-innovation services provided within the systemic project carried out by the Polish Agency for Enterprise Development	176
Magdalena Kozera: Intellectual capital in agriculture – to understand, measure and use	187
Grażyna Kozuń-Cieślak: Efficiency of public expenditure on health care in the European Union countries	201
Stanisław Lewiński vel Iwański, Monika Kotowska: Single European Market and Polish business development opportunities	210
Gabriel Łasiński, Piotr Głowicki: Methodological and organizational aspects of group work in organizations.....	220
Magdalena Majowska: Towards maximizing the effectiveness of the organization – universalistic, contingency and institutional perspective	231

Anna Matras-Bolibok: Effectiveness of collaboration of enterprises in the range of innovation activity	240
Aneta Michalak: Effectiveness as a criterion of choosing financing models of development investment in mining	260
Adam Nalepka: Results of community real estate management and opportunities of their increase	276
Grażyna Osbert-Pociecha: Limitation of complexity as condition of firm's efficiency	292
Marzena Papiernik-Wojdera: The concept of sustainable growth and enterprises efficiency management	304
Witold Rekuć, Leopold Szczurowski: Business process flexibility as an organization adaptability factor	312
Elżbieta Skrzypek: Role of economic efficiency in shaping business success	325
Halina Sobocka-Szczapa: Efficiency of active labor market programs	340
Henryk Sobolewski: Selected structural aspects of ownership allocation in companies undergoing privatisation	355
Janusz Strużyna: Effectiveness of evolving organization	365
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz: The Intellectual Capital Statement as a tool for measuring, reporting and improving of intellectual capital in a knowledge-based organization	387
Leopold Szczurowski, Witold Rekuć: Efficiency aspects of the scientific activity evaluation system of the university organizational unit	400
Ewa Szkic-Czech: Outsourcing of socio-economic information as a factor affecting the efficiency of business processes	415
Aldona Uziębło: Effectiveness of functioning of non-profit organization on the example of the Hospice Foundation. Case study	431
Krzysztof Zymonik: Effectiveness of actions in terms of product safety liability	439
Zofia Zymonik: Quality costs as measure of effectiveness of actions in enterprise	447
Beata Zyznarska-Dworczak: Possibilities of benchmarking using for the objective evaluation of the effectiveness of processes and projects in business	455

Piotr Chojnacki

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

PROBLEMY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLSCE W KONTEKŚCIE EFEKTYWNEGO WYKORZYSTANIA ZASOBÓW

Streszczenie: Artykuł składa się z trzech części podzielonych tematycznie. Pierwsza dotyczy problemów związanych z traktowaniem wzrostu gospodarczego jako synonimu właściwego rozwoju. Przedstawia się alternatywne koncepcje rozwoju gospodarczego w kontekście efektywnego wykorzystania zasobów. Druga część dotyczy zagadnień związanych ze zrównoważonym wzrostem, szczególnie zaś z jego kształtowaniem na poziomie lokalnym. Podnosi się tu wartość zaangażowania mieszkańców regionów jako najbardziej zainteresowanych i odpowiedzialnych za taki rozwój. Trzecia część artykułu przedstawia wybrane aspekty zrównoważonego rozwoju na przykładzie Polski. Kładzie się tu nacisk na praktyczne możliwości jego realizacji.

Słowa kluczowe: efektywność, ekonomia wzrostu, zrównoważony rozwój, regionalizm.

1. Wstęp

Problematyka zrównoważonego rozwoju traktowana jest najczęściej w wymiarze makro na poziomie państwa i władz centralnych. Często nie dostrzega się faktu, że na rozwój zrównoważony składają się postawy pojedynczych ludzi.

Celem artykułu jest analiza zrównoważonego rozwoju w kontekście efektywnego wykorzystania zasobów, poczynając od zagadnień ekonomii wzrostu, poprzez możliwości zaangażowania mieszkańców tychże regionów, a kończąc na aspektach zrównoważonego rozwoju na przykładzie Polski.

2. Ekonomia wzrostu

Zagadnienie zrównoważonego rozwoju wiąże się powszechnie z ekonomią wzrostu, tymczasem idea oparta na nieustannym rozwoju gospodarczym ma licznych krytyków i kontrpropozycje. W nurtach tych krytyce poddawane jest traktowanie wzrostu jako wartości samej dla siebie lub jako wskaźnika rozwoju – mówi się tu o paradoksie, zgodnie z którym wszystko to, co wyprodukowane, zostaje uświęcone przez sam fakt wyprodukowania [Baudrillard 2006]. Absurdalność fetyszyzowania wzrostu wykazuje przykład, w którym trzydziestoprocentowy spadek czystości powietrza w Paryżu jest tylko pozornie pozbawiony dodatniego znaczenia ekonomicznego. Jeśli

jego wynikiem będzie konieczność zwiększenia nakładów na energię elektryczną, zakup żarówek, filtrów do oczyszczania powietrza itp., to wówczas zanieczyszczenie stanie się nad wyraz istotnym czynnikiem wzrostu produkcji, a nawet społecznego bogactwa! W takim ujęciu zanieczyszczenie stymulować będzie wzrost ekonomiczny i może zostać przyjęte za wartościowy składnik ekonomiczny – jeśli nie uwzględni się dodatkowych wskaźników pomiaru wzrostu [Baudrillard 2006]. Przede wszystkim rachunek ten nie uwzględnia społecznych kosztów w skali globalnej – wpływu zanieczyszczeń na te regiony świata, które są zbyt ubogie, aby sobie poradzić z jego skutkami (wzrost zachorowań, wzrost umieralności, nakłady na opiekę zdrowotną, na oczyszczanie środowiska) lub aby wziąć udział w tego rodzaju „ekonomii wzrostu”.

Traktowanie wzrostu gospodarczego, utożsamianego ze wzrostem PKB, jako wskaźnika zrównoważonego wzrostu jest coraz powszechniej negowane. Fetyszyzacja rozwoju często prowadzi do usuwania w cień koncepcji odmiennych, takich, które inaczej pragną ukierunkować rozwój gospodarczy świata – nie tylko poprzez liberalizację, ale też poprzez świadomie ukierunkowanie. Warto tu przytoczyć koncepcje Ericha Fromma, który pod postacią ograniczonego i radykalnego humanizmu postuluje nowe zasady rozwoju społecznego i gospodarczego.

Ograniczony humanizm Fromma, zaczerpnięty z koncepcji Alberta Schweitzera [Fromm 2008], zakłada konieczność powstrzymania swobodnego rozwoju gospodarczego, ponieważ nie realizuje on rzeczywistych potrzeb czy ideałów ludzkości. Liberalizm należy odrzucić, aby osiągnąć zwartą wizję rozwoju: opartą na wartościach i zasadach narzuconych ludziom. Choć brzmi to szokująco w świecie postmodernistycznym, w którym przewartościował się totalitaryzm socjalistyczny, to trzeba stwierdzić, że taka koncepcja wywiera dzisiaj przemożny wpływ na życie każdego niemal człowieka w rozwiniętych społeczeństwach konsumpcyjnych, stawiających na dobrobyt kosztem indywidualizmu, możliwości wyboru (w tym odrzucenia), humanizmu. Inaczej mówiąc, każdy, kto poświęca większość swojego czasu na zdobywanie pieniędzy i kolejnych dóbr, uczestniczy w zniewoleniu ekonomicznym, w którym jedyny wybór zawęża się do rodzaju kupowanych przedmiotów – w tym wyczerpuje się cały zakres liberalizmu i wolności. Zdaniem Fromma dokonało się to w imię ubóstwionego rozwoju [Fromm 2008]. Jest to opis współczesnych społeczeństw konsumpcyjnych, w których spłycono idee człowieczeństwa, a ludzi skupiono wokół idei niespełnionego hedonizmu [Fromm 2008].

Ograniczony humanizm w odniesieniu do rozwoju gospodarczego oznacza odejście od liberalizmu, swobodnej konkurencji i równości uczestników rynku. Zamiast tego konieczne ma być sterowanie rozwojem, kierowanie działalnością gospodarczą, realizowanie wartości innych niż swoboda i wolność. Warto zauważyć, że koncepcja zrównoważonego rozwoju także oznacza odrzucenie liberalizmu i swobodnego rozwoju, choć innymi metodami – w obu przypadkach zachodzi zbieżność celów.

Radykalny humanizm z kolei opiera się na przekonaniu, że niemożliwe jest zatrzymanie postępu czy odwrócenie jego skutków, trzeba zatem zintensyfikować roz-

wój, aby osiągnąć wyższe, doskonalsze formy gospodarcze i społeczne, które pozwolą oprzeć działania ludzkie na zasadach humanistycznych. Koncepcja ta postuluje rezygnację z orientacji na posiadanie, za to zachęca do nowego podejścia [Fromm 2008]:

- przestawienia produkcji w taki sposób, aby służyła zaspokajaniu potrzeb ludzi, a nie tylko potrzeb wzrostu ekonomicznego,
- stworzenia nowego związku między ludźmi i przyrodą – opartego na współpracy, a nie na eksploatacji,
- rozwoju solidaryzmu społecznego,
- ulokowania celu działań społecznych w szczęśliwości¹,
- odrzucenia swobodnej konsumpcji na rzecz humanizacji konsumpcji [Kozielecki 1980],
- rozwoju aktywizmu społecznego (postaw obywatelskich zamiast formalnego udziału).

Charakterystyczne jest, że koncepcja ta w swoich zrębach ściśle odpowiada zasadzie zrównoważonego rozwoju, w której ideą jest równowaga pomiędzy potrzebami społeczeństw konsumpcyjnych a eksploatacją zasobów naturalnych, z perspektywą utrzymania pewnego poziomu dobrobytu. Istotna różnica polega na sposobie osiągnięcia tego celu – u Fromma miałyby to być intensyfikacja działań (z trudnymi do przewidzenia skutkami ubocznymi), a w przypadku zrównoważonego rozwoju podstawą jest konsensus.

Fromm przytacza również inne pomysły, które dotyczą idei ekonomii bez wzrostu. Ma to być nurt myślenia ekonomicznego, w którym nacisk kładzie się na kształtowanie globalnej równowagi ekonomicznej – dostępu do dóbr dla wszystkich ludzi. Takie podejście miałyby osłabiać napięcia wywołane rozwarstwieniem społecznym, chronić przyrodę, powstrzymać niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych. Poszukuje się tu granic rozwoju, wyznaczonych głównie przez poziom eksploatacji środowiska, przyjmuje się również, że wzrost zamożności mierzony poziomem PKB nie przekłada się na wzrost szczęścia ludzi [Czapiński 2010]. Zasady ekonomii bez wzrostu zyskują sobie współcześnie uznanie pod postacią zawaolowanych koncepcji „uzupełniania PKB wskaźnikami środowiskowymi i społecznymi” [*Wyjść poza PKB...* 2009]. Ocenia się tu rozwój nie tylko przez pryzmat kwestii ekonomicznych, ale też poprzez dodatkowe wskaźniki: zmianę klimatu, zanieczyszczenie powietrza i wody wraz z wpływem na zdrowie, zużycie energii w kontekście eksploatacji środowiska i zasobów, jakości życia i samopoczucia psychicznego, inne społeczne wskaźniki na poziomie lokalnym.

W opozycji do tego znajduje się ekonomia wzrostu, która opiera się na przekonaniu, że możliwy jest ciągły wzrost gospodarczy – można wyprodukować więcej samochodów, więcej jedzenia, stworzyć i zużyć więcej przedmiotów [Gerwin 2008].

---

¹ Kategoria indywidualna, łatwo osiągalna w przypadku każdego z ludzi, w przeciwieństwie do szczęścia – kategorii ogólnej, opartej na sztucznie wykreowanych wzorach, zwykle prowadzących do rozzarowania.

Koniecznym ogniwem tego łańcucha jest zużywanie wytworzonych dóbr, stąd rola konsumpcji i społeczne utrwalanie jej wzorów w postaci swoistej „ewangelii konsumpcjonizmu” [Gerwin 2008]. Sceptykom powołującym się na ograniczoną ilość zasobów ziemi i możliwość ich wyczerpania przedstawia się ową niewidzialną rękę rynku, która samorzutnie ma chronić przed katastrofą. Zgodnie z tym surowce wyczerpujące się osiągają wyższą cenę na rynku, co prowadzi do działań dostosowawczych – poszukiwania środków zastępczych, substytucji. Stanowisko to opiera się na przekonaniu, że liberalizm rynkowy sprzyja promowaniu najlepszych, pozwala się bogacić tym, którzy są zaradni. Tymczasem nie uwzględnia się tu historycznych zaszczości decydujących o obecnym bogactwie wskutek wyczerpania w przeszłości oraz pomija się fakt, że z dobrodziejstw liberalizacji korzystać mogą jedynie społeczności rozwinięte, które mają do tego środki i technologie. Przeciwnością takiego podejścia jest koncepcja zrównoważonego rozwoju.

3. Zrównoważony rozwój

W idei zrównoważonego rozwoju, rozpatrywanej na poziomie globalnym (w skali państw lub całej ziemi), dostrzec można wewnętrzną sprzeczność, która polega na tym, że ma ona charakter normatywny, oparty na subiektywnych kryteriach, i przez to stoi w opozycji do zasady wolności obywatelskich [Kiełczewski 2009]. Zrównoważony rozwój w wąskim ujęciu zakłada „możliwość zintegrowania gospodarowania środowiskiem z jego ochroną przed negatywnymi skutkami ludzkiej działalności w taki sposób, aby środowisko mogło spełniać funkcje społeczno-gospodarcze w długim horyzoncie czasowym”. W rzeczywistości taka definicja opisuje jedynie cele ekologiczne (ochrona środowiska), nie zaś cele funkcjonalne, ważne z perspektywy społecznej. Tymczasem perspektywa narzucona przez pryzmat ekologii może być zderzona z perspektywą socjologii akcentującej konieczność modelowania otoczenia dla lepszych warunków życia, lub z perspektywą twórców technologii, podnoszących konieczne ustępstwa w kwestii ekologii, potrzebne do podtrzymywania rozwoju technologicznego. Zrównoważony rozwój nie jest tylko kwestią ochrony środowiska, a podnoszenie tego problemu musi mieć wymiar funkcjonalny – wartość ochrony przyrody polega na tym, że służy to celom istnienia i rozwoju człowieka. Z drugiej strony, ze względu na to, że człowiek jest częścią przyrody, nie może on osiągać pełni rozwoju w oderwaniu od niej i bez niej.

W szerszym ujęciu zrównoważony rozwój to takie gospodarowanie zasobami naturalnymi, które uwzględnia ich ograniczony charakter (wyczerpywanie się) i prowadzi do użytkowania zgodnego z potrzebami społecznymi. Niejednokrotnie podnosi się, że zrównoważony rozwój powinien być tak realizowany, aby pozwalał na realizację potrzeb również społeczeństw i grup najbiedniejszych. Z drugiej jednak strony trudno nie dostrzec, że główną zasadą zrównoważonego rozwoju jest zabezpieczenie modelu życia charakterystycznego dla państw wysoko rozwiniętych (ostentacyjnej konsumpcji podkreślającej różnice między zamożnymi i ubogimi),

jako że to one przede wszystkim zużywają surowce naturalne (paliwa, surowce przetwórcze) [Berdo 2006].

Takie szersze ujęcie zrównoważonego rozwoju wymaga realizacji dwóch celów [Kiełczewski 2009]:

- sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej: oznacza to dążenie do zmniejszania dysproporcji rozwojowych, likwidacji biedy i głodu, zaspokajania podstawowych potrzeb, wyrównywania dostępu do wspólnych dóbr, przeciwdziałanie wojnom, wyzyskowi, ochronę różnorodności kulturowej,
- sprawiedliwości międzypokoleniowej: takiego korzystania z kapitału naturalnego przyrody i zasobów ziemskich, aby były dostępne dla przyszłych pokoleń; działanie to ma charakter czynny – odnawianie zasobów przyrody, racjonalne zasady konsumpcji, kształtowanie odpowiednich proporcji między konsumpcją a inwestycjami, tworzenie technologii (lub jej wykorzystanie) dla zastępowania surowców deficytowych.

Kwestia ochrony przyrody istnieje jako jeden z wielu elementów zrównoważonego rozwoju, który uwzględnia także: stabilizację populacji ludzkiej, ochronę bioróżnorodności (zróżnicowanie gatunków, zróżnicowanie źródeł surowców i energii), rozwój rolnictwa ekologicznego, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, zmianę modelu konsumpcji, odpowiednie zarządzanie transportem, rozwój technologii. Szczególnie wpływ na wielkość populacji ludzkiej jest sprawą drażliwą, nawet jeśli w niektórych państwach jest zasadą. Decyzja o tym, ile można mieć dzieci, kto je może mieć lub nawet – jakie warunki (zdrowotne, socjalne) należy spełniać, aby je mieć, wkracza daleko w sferę wolności obywatelskich. Decydując się na taki kształt zrównoważonego rozwoju, należy się zgodzić na odrzucenie totalnej wolności, na rezygnację z liberalizmu społecznego. Warto zauważyć, że ten element zrównoważonego rozwoju często umyka w debatach, które sprowadzają go do ochrony przyrody i zasobów ziemi.

Zagadnienia zrównoważonego rozwoju rozpatrywać można w makro- i mikro-skali, gdzie różne są sposoby rozwiązywania zadań, angażuje się różne podmioty i odmienne formy. W skali globalnej rozwój taki oznacza przede wszystkim dbałość o problemy środowiska w działaniach państw lub we współpracy, wyrównywanie poziomu rozwoju dużych regionów, zwalczanie ubóstwa i nędzy. Podstawowy sposób działania polega na wykorzystywaniu formalnych agend i przeznaczaniu na nie funduszy, przy czym wskaźniki pomiaru rozwoju czy jakości życia ludności mają wymiar statystyczny, uogólniony. Wartość takiego działania polega na tym, że angażuje się tu znaczne fundusze i środki, które nie są dostępne dla lokalnych społeczności.

Z kolei zrównoważony rozwój w skali regionalnej opiera się na wykorzystaniu aktywności mieszkańców regionu, osobistym ich zaangażowaniu, częściej odwołuje się do inicjatywy poszczególnych osób niż do wsparcia dużych agend, jednocześnie podejmuje problemy, które nie mają znaczenia w skali makro. Wydaje się, że obecnie rozwijanie zaangażowania w lokalny rozwój jest jednym z najbardziej efektywnych modeli działania, wpływa też istotnie na jakość życia. Taki rozwój jest bardziej

adekwatny do wskaźników zrównoważonego rozwoju odwołujących się do oczekiwań i potrzeb konkretnych ludzi, zamiast wskaźników powstających na użytek statystyki.

Jedną z ważniejszych kwestii dotyczących regionalnego zrównoważonego rozwoju jest założenie, że o jego kierunkach decydować powinni lokalni mieszkańcy poprzez świadomą partycypację, nie zaś poprzez formalny udział [Kielczewski 2009]. Jest to nawiązanie do pomysłu Fromma, zgodnie z którym zrównoważony rozwój może przebiegać jedynie tam, gdzie będzie realizowany w ramach zaangażowanych społeczeństw obywatelskich. Partycypacja w zrównoważonym rozwoju na poziomie regionalnym polega na tworzeniu porozumienia bez głosowania, opartego na wymianie poglądów, informacji, dyskusji, perswazji. Jest to podejście różne od formalnego uczestnictwa (np. głosowania w wyborach), zakłada bowiem internalizację problemów, samorzutne dostosowywanie się do ustalonego konsensusu. Koncepcja taka tylko pozornie jest idealistyczna i oderwana od rzeczywistości – znajduje ona praktyczne zastosowanie w tworzeniu regionalnych wskaźników zrównoważonego rozwoju.

Tworzenie wskaźników zrównoważonego wzrostu ma sens i praktyczne znaczenie przede wszystkim na poziomie regionalnym, gdy dotyczy wspólnych interesów grup ludzi, zakłada możliwość ich porozumienia się i współpracy. Właściwe wskaźniki zrównoważonego rozwoju to takie, które opisują życie konkretnego człowieka, umocowanego w danej społeczności. Z tego względu pomiar zrównoważonego rozwoju powinien powstawać jako suma potrzeb umiejscowionych w tematach: środowisko, populacja i zasoby, gospodarka, kultura i społeczeństwo – w odniesieniu do lokalnych społeczności. Wartość wskaźników zrównoważonego rozwoju tworzonych na poziomie regionalnym wynika z [Kielczewski 2009]:

- ograniczenia listy wskaźników jedynie do kategorii rzeczywiście związanych z regionem; selektywne podejście sprzyja racjonalnemu rozwiązywaniu problemów,
- innej skali problemów – podejście globalne (krajowe) akcentuje instytucjonalne sposoby rozwiązywania problemów, podejście regionalne zaś kładzie nacisk na kwestie społeczne i jakość życia (mniejsza skala problemów pozwala powiązać je z potrzebami konkretnych ludzi),
- odwołania się do zasady partycypacji w tworzeniu wskaźników na poziomie regionalnym, co wpływa na budowanie społecznych relacji, postaw obywatelskich, zaangażowania,
- wskaźniki na poziomie regionalnym są prostsze i bardziej zrozumiałe w porównaniu z globalnymi wskaźnikami statystycznymi.

Należy zauważyć, że wskaźniki globalne opisujące rozwój są przydatne w debacie ogólnej i nie tracą swojego znaczenia. Podniesione tu zalety wskaźników tworzonych na poziomie regionalnym wynikają z przekonania, że może istnieć wiele modeli zrównoważonego rozwoju, zależnych od lokalnych uwarunkowań kulturowych i gospodarczych.

4. Zrównoważony rozwój – sytuacja Polski

Zainteresowanie kwestiami zrównoważonego rozwoju w Polsce wynika z następujących przesłanek:

- Polska jako kraj uprzemysłowiony i rozwinięty boryka się z typowymi problemami społeczno-gospodarczymi (kwestia zatrudnienia, poziomu życia, rozwoju technologii i przemysłu),
- udział w międzynarodowych strukturach i układach wymusza w kraju działania dostosowawcze,
- rozwój gospodarki liberalnej przyczynił się do ostrych napięć społecznych (rozwarstwienie ekonomiczne, wykluczenie ekonomiczne),
- dotychczasowy kierunek rozwoju Polski spowodował powstanie słabo rozwiniętych regionów (ściana wschodnia),
- działania integracyjne w skali krajowej są trudniejsze w stosunku do działań o charakterze regionalnym,
- długi okres funkcjonowania sterowanego społeczeństwa socjalistycznego osłabił zdolność ludzi do przyjmowania świadomych postaw obywatelskich, przyjmowania osobistej odpowiedzialności i podejmowania wysiłku na rzecz otoczenia,
- nacisk na kształtowanie regionalnych powiązań i mikrospołeczności sprzyja integracji i współpracy na rzecz równowagi ekonomiczno-społecznej,
- rośnie świadomość społeczna odnośnie do potrzeby ochrony przyrody, racjonalnego gospodarowania surowcami,
- silne uzależnienie polskiej gospodarki od przetwórstwa węgla i zagranicznych dostaw gazu skłaniają do poszukiwania alternatywnych źródeł energii (mniej destrukcyjnych dla środowiska, tańszych, uwzględniających ograniczoną ilość zasobów).

Zjawiska te skłaniają do wniosku, że zrównoważony rozwój w Polsce powinien postępować dwutorowo: w skali globalnej poprzez odpowiednie agendy rządowe i w skali regionalnej poprzez samorządy terytorialne i organizacje społeczne. Działania na poziomie globalnym to przede wszystkim rozwijanie i finansowanie tych projektów, które są zbyt dużym ciężarem dla lokalnych społeczności lub nie są podejmowane przez prywatnych inwestorów (infrastruktura transportowa, ulgi podatkowe, specjalne strefy ekonomiczne, nakłady na wybrane dziedziny przemysłu, finansowanie badań naukowych i projektów społecznych). Na drugim biegunie znajduje się realizacja umów międzynarodowych przyjętych przez rząd. Obecnie jednym z ważniejszych zobowiązań w tym względzie jest program *Polityka ekologiczna państwa w latach 2009–2012 z perspektywą do roku 2016*. Obejmuje on zobowiązania akcesyjne w związku z przystąpieniem do UE, w myśl których kraj do roku 2015 powinien spełniać wszystkie wymogi unijne w zakresie ochrony środowiska. Dotychczasowe działania rozwojowe związane z akcesją dotyczyły realizacji programu spójności narodowej w latach 2004–2006, związanego z finansowaniem w skali globalnej dużych projektów z zakresu infrastruktury i ochrony środowiska,

programu rozwoju regionalnego, programu wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw, programu rozwoju obszarów wiejskich i programu ochrony środowiska. Polityka ekologiczna, traktowana jako jeden z ważniejszych elementów nowej polityki gospodarczej, wiąże się z naciskiem na świadome i zrównoważone kształtowanie stosunku do środowiska naturalnego – obejmuje ona wszystkie najważniejsze kwestie mieszczące się w ramach zrównoważonego rozwoju oraz [*Polityka ekologiczna państwa... 2008*]:

- zastosowanie systemu „zielonych zamówień” w postępowaniach o zamówienie publiczne,
- eliminację z rynku wyrobów szkodliwych dla środowiska,
- wykorzystanie funduszy unijnych do tworzenia „zielonych” miejsc pracy,
- wspieranie transferu zagranicznych technologii sprzyjających ochronie środowiska,
- promocję wzorców zrównoważonej konsumpcji,
- wsparcie dla transportu o niskiej emisji zanieczyszczeń i hałasu,
- podnoszenie prestiżu i wartości certyfikatów i oznaczeń o ekologicznym charakterze,
- refundację kosztów związanych z wdrażaniem technologii służących ochronie środowiska,
- podnoszenie świadomości ekologicznej według zasady: „myśl globalnie, działaj lokalnie”,
- wspieranie finansowe działań proekologicznych.

Nacisk na kwestie związane z ekologią wynika z faktu, że filozofię zrównoważonego rozwoju zapoczątkowały działania na rzecz środowiska oraz z dewastacyjnej polityki prowadzonej w dobie PRL. W tym okresie Polska była krajem o znacznym zanieczyszczeniu, co dotąd odbija się na jakości życia Polaków.

Tego rodzaju działania o charakterze globalnym mogą iść w parze z rozwojem zrównoważonym na poziomie regionalnym. Począwszy od współpracy mieszkańców z władzami miast i gmin, gdzie poprzez świadome uczestnictwo, wykraczające poza udział w wyborach, mogą zapadać zbiorowe decyzje o kształtowaniu budżetów, wydatkach na lokalne potrzeby, przenoszeniu środków na cele ochrony środowiska. Jest to utrudnione o tyle, że wiele gmin wciąż ma trudności z rozwiązaniem podstawowych problemów (kanalizacja, drogi, obiekty użyteczności społecznej) i rozwiązanie ich traktuje jako ważniejsze z perspektywy mieszkańców niż nakłady na cele długofalowe.

Wspieranie zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym polegać może na promocji drobnej, lokalnej przedsiębiorczości jako alternatywy dla dużych firm międzynarodowych. Te drugie zapewniają wprawdzie miejsca pracy i mają większe możliwości w zakresie ochrony środowiska (większe środki finansowe), jednak zyski czerpane przez nie nie są inwestowane lokalnie. Ograniczenie liczby dużych sklepów, wspieranie małych zakładów, kontrolowanie napływu dużych inwestycji spoza regionów może budzić kontrowersje, jednak wpływa korzystnie na zmniejsze-

nie ruchu transportowego, na lokalny przepływ pieniędzy, na aktywizację ekonomiczną ludności. Należy podkreślić, że działanie takie nie powinno stać w opozycji do rozwoju wartościowych inwestycji o dużej skali, które przyciągają wykształconych ludzi i wpływają na rozwój pomniejszych firm – poddostawców.

Lokalny rozwój, zwłaszcza w regionach wiejskich, powinien uwzględniać aktywizację rolnictwa poprzez wspieranie produkcji ekologicznej, produkcji pochodzącej ze średniej wielkości gospodarstw oraz wspieranie ekoturystyki. Produkcja małych gospodarstw z powodzeniem może się włączać w szerszy obieg rynkowy poprzez system lokalnych targowisk, spółdzielni produkcyjnych lub sprzedaży bezpośrednio do klientów (np. paczki z żywnością popularyzowane we Wrocławiu). Żywność wytwarzana w średnich gospodarstwach zwykle charakteryzuje się wyższą jakością, a aktywność takich producentów ożywia gospodarczo regiony wiejskie, tworzy powiązania pomiędzy rynkami miast i wsi. Z pewnością nie można negować masowego przetwórstwa spożywczego, niezbędnego do wyżywienia znacznej populacji i potrzebnego do gwarantowania stałego poziomu cen, jednak rozwój lokalnej produkcji spożywczej może być korzystny również z perspektywy mniejszej eksploatacji środowiska naturalnego.

Wartościowym modelem rozwoju jest promowanie alternatywnych źródeł energii (spalarnie słomy, paliw roślinnych), które uniezależniają odbiorców od węgla, jego dostaw (i kosztów związanych z transportem), ponadto są mniej inwazyjne dla środowiska. Produkcja energii elektrycznej z biopaliw w Polsce wciąż jeszcze nie zbliża się do poziomu produkcji takich krajów jak Dania, gdzie jest ona ściśle powiązana z nowoczesną produkcją rolniczą (bazuje na odpadach z tej produkcji – głównie na wykorzystaniu słomy). Przydatność biomasy w energetyce wynika ze skali jej produkcji – z jednego hektara użytków rolnych można uzyskać rocznie 10–12 ton biomasy, co równa się 5–10 tonom węgla [Grzybek i in. 2001]. Wykorzystanie biomasy jest korzystne również z powodu zerowego bilansu węgla (spala się tyle węgla w roślinach, ile wchłaniają go w procesie wzrostu). Obok spalania biomasy do pożądaných form pozyskiwania energii należy wykorzystanie energii słonecznej i wodnej – przydatne nawet w odniesieniu do pojedynczych gospodarstw i domów. Łączenie wszystkich tych form jest konieczne w celu uniknięcia wyjąławiania ziemi przeznaczanej pod uprawę biomasy energetycznej.

Znaczenie alternatywnej energetyki w Polsce bierze się ze wzrostu spożycia – w latach 2004–2007 zużycie energii elektrycznej w kraju wzrosło o 23 TWh, przy czym w 95% jest to energia powstająca ze spalania węgla [Gerwin 2008]. Ta pozorna korzyść (uzależnienie gospodarki od krajowego surowca) stopniowo traci na znaczeniu ze względu na koszty społeczne (choroby wywołane zanieczyszczeniem, rosnące koszty wydobywania, koszty rekultywacji) i koszty polityczne. Wszystko to powoduje, że podnosi się ceny związane z eksploatacją węgla – Komisja Europejska proponuje wprowadzenie do 2013 roku wolnorynkowego obiegu zezwoleń na emisję dwutlenku węgla, co ma podnieść ich koszt i zniechęcać do korzystania z węgla [Pszczółkowska 2008]. W Polsce rezygnacja z gospodarki węglowej wciąż jeszcze

jest problemem wtórnym wobec poprawy takich elementów życia, jak dostępność pracy, poziom wynagrodzeń, poziom opieki społecznej. Zrównoważony rozwój wymagałby gotowości społecznej do działań uszczuplających restrukturyzując tych ważnych sfer – jest to dylemat polegający na realizacji natychmiastowych potrzeb lub zajęciu się sprawami pozornie odległymi, jednak stale wpływającymi na jakość życia.

Zwiększone zapotrzebowanie na energię w Polsce wiąże się z wyuczonymi zachowaniami lekceważącymi problemy ekologii oraz z pościgiem za zachodnim stylem życia, dotąd nieobecnym w kraju, czy też z brakiem świadomości ekologicznej pojedynczych ludzi. Na poziomie regionalnym promowanie odpowiedniej świadomości sprowadza się do prostych zachowań: stosowania energooszczędnych urządzeń, wyłączania urządzeń elektrycznych, stosowania dociepleń budynków, zachęt do rzadszego używania samochodów, rozbudowy dróg dla transportu rowerowego, rozbudowy transportu publicznego. Bardziej rozwinięte posunięcia, jak montowanie regionalnych elektrowni opalanych biomasą lub kolektorów energii słonecznej, wymagają nakładów inwestycyjnych. Decyzje o tym, by w małych gminach kupować energię od producentów o ekologicznym nastawieniu, to pierwszy krok do świadomej postawy społecznej, która powinna być realizowana przez lokalne społeczności. Istotne jest to, że działalność proekologiczna obecnie jest osobną gałęzią przemysłową i może dostarczać miejsc pracy, co nie jest bez znaczenia dla lokalnych społeczności.

Regionalizm w zakresie zrównoważonego rozwoju może być realizowany także w postaci działań edukacyjnych. Chodzi tu o faktyczne wpływanie na świadomość ludzi, pokazywanie konkretnych posunięć, nie zaś tylko operowanie powszechnymi sloganami proponującymi zastąpienie jednego modelu konsumpcji przez inny. Nie wielkie działania w regionach mogą uniezależnić je od zewnętrznych dostawców (np. energii elektrycznej) i skłonić do podejmowania prawdziwych wyborów, uwzględniających odrzucenie postaw konsumpcyjnych, nie zaś tylko ich kosmetyczne modelowanie.

5. Podsumowanie

Problematyka zrównoważonego rozwoju często jest traktowana jako zagadnienie o wymiarze politycznym, wymagające ustaleń na szczeblu rządowym, związane z dużymi nakładami finansowymi. Pomija się fakt, że zrównoważony rozwój powstaje wskutek zrównoważonej postawy pojedynczych ludzi – ich świadomego zaangażowania w sprawy otoczenia, gotowości do wyrzeczeń, zmiany stosunkowo drobnych nawyków. Na wyższym szczeblu stoi współpraca społeczności regionalnych, które mogą wpływać na gospodarowanie środowiskiem naturalnym, kształtować własną zależność od zjawisk ekonomicznych i brać udział w wysiłku na rzecz przyrody. Regionalizm jest procesem możliwym do realizacji równoległe z działaniami globalnymi – tylko w ten sposób może dojść do prawdziwego zrównoważonego rozwoju i efektywnego wykorzystania zasobów.

Literatura

- Baudrillard J., *Spoleczeństwo konsumpcyjne. Jego mity i struktury*, Sic!, Warszawa 2006.
- Berdo J., *Zrównoważony rozwój. W stronę życia w harmonii z przyrodą*, Earth Conservation, Sopot 2006.
- Borowska A., *Spoleczeństwo konsumpcyjne – charakterystyka*, Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej nr 14, Białystok 2009.
- Czapiński J., *Dobrobyt czy dobrostan*, [w:] J. Czapiński, K. Michalski, P. Kowalik, D. Filar, M. Chmielewska, D. Piotrowski, W. Godzic, *Dobrobyt*, Gdański Areopag, Gdańsk 2010.
- Dobrzańska B.M., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, [w:] M. Skup (red.), *Zrównoważony rozwój – aspekty rozwoju społeczności lokalnych*, Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych, Białystok 2009.
- Fromm E., *Mieć czy być?*, Rebis, Poznań 2008.
- Gerwin M., *Plan zrównoważonego rozwoju dla Polski. Lokalne inicjatywy rozwojowe*, Earth Conservation, Sopot 2008.
- Grzybek A., Gradziuk P., Kowalczyk K., *Słoma. Energetyczne paliwo*, AR w Lublinie, Warszawa 2001.
- Kielczewski D., *Rozwój zrównoważony w skali regionalnej. Środowisko przyrodnicze – czynnik czy bariera rozwoju?*, [w:] M. Skup (red.), *Zrównoważony rozwój – aspekty rozwoju społeczności lokalnych*, Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych, Białystok 2009.
- Kozielecki J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, PIW, Warszawa 1980.
- Milewski R. (red.), *Elementarne zagadnienia ekonomii*, PWN, Warszawa 1996.
- Polityka ekologiczna państwa w latach 2009–2012 z perspektywą do roku 2016*, Warszawa 2008.
- Pszczółkowska D., *Pierwsza bitwa o CO₂*, „Gazeta Wyborcza”, 12.09.2008.
- Wyjść poza PKB. Pomiar postępu w zmieniającym się świecie*, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 20.08.2009, KOM (2009) 433.

PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN POLAND IN THE CONTEXT OF RESOURCES EFFECTIVE USING

Summary: This paper includes three parts divided thematically. The first one concerns the problems connected with the economic growth treated as the synonym of exact development. There are presented alternative conceptions of economic development in the context of resources effective using. The second part regards issues related to sustainable growth but especially on the local level. Associated with the mentioned above, there is a need to emphasise the value of inhabitants engagement and responsibility for sustainable development of regions. The third part of this paper presents the chosen aspects of sustainable development basing on Poland regarding especially practical opportunities in realizing the sustainable development.

Keywords: effectiveness, economy of growth, sustainable development, regionalism.